Je ziet het niet, dus leer het zien!

Praktische handvatten voor het tijdig herkennen van, en ondersteunen bij een licht verstandelijke beperking

02 Je ziet het niet, dus leer het zien!
03 Het 'niet-pluis'-gevoel
04 Wat zijn de kenmerken van een LVB?
05 Wanneer spreken we van een LVB?
06 Aansluiten bij een LVB..., (hoe) doe jij dat?
07 Screeningsinstrumenten
08 Diagnostiek
09 Interventies
10 Praktijkvoorbeeld Dennis
11 Praktijkvoorbeeld Lisa
12 Meer weten?

LANDELIJK KENNISCENTRUMLVB

Je ziet het niet, dus leer het zien!

LANDELIJK KENNISCENTRUM LVB

Aan het uiterlijk van iemand met een licht verstandelijke beperking (LVB) is meestal niets te zien. Daarom heb je als professional niet altijd door dat iemand deze beperking heeft.

Hierdoor worden mensen met een LVB vaak overvraagd. Er wordt dan meer van iemand gevraagd dan hij begrijpt, kan of aankan. Dan is het vaak een kwestie van niet kunnen, in plaats van niet willen. Bij langdurige overvraging kan er stress ontstaan, maar ook een negatief zelfbeeld en faalervaringen. Hierdoor kunnen problemen als schooluitval of psychische problematiek ontstaan.

Het is dus van belang om een LVB tijdig te herkennen, omdat je anders het alledaagse leven van iemand met een LVB onbedoeld nog ingewikkelder kunt maken. Met de juiste ondersteuning kun je bijdragen aan de participatie van mensen met een LVB in de maatschappij.

Weten hoe je dat doet? Dat ontdek je in deze tool.

Deze tool is tot stand gekomen met subsidie van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Met dank aan: Didem Colak, Conny Kooijman, Marieke de Leeuw, Jenny van der Meer, Carolien Tunzi en Marcella van Zuijdam

Dit is een uitgave van het Landelijk Kenniscentrum LVB © **November 2022**

Het ‘niet-pluis’-gevoel

Waar kun je als professional op ‘aan’ gaan?

Een LVB gaat vaker samen met hulpvragen waarmee professionals in het brede sociale domein en onderwijs te maken krijgen. Dus niet alleen in de gehandicaptenzorg kun je te maken krijgen met mensen met een LVB. Sommige problemen kun je zien als signalen van een onderliggende LVB.

Meer signalen vind je op de **Signalenkaart**.

Wat zijn de kenmerken van een LVB?

"In de klas zie ik vaak dat deze leerlingen een rijke fantasie hebben en niet altijd de waarheid spreken. Maar eigenlijk schaamt de leerling zich omdat hij of zij de opdracht niet begrijpt en dit niet durft te zeggen."

Het gaat vaak om een combinatie van kenmerken, bijvoorbeeld:

- Moeite met lezen en schrijven.
- Moeite met klokkijken.
- Moeite met het herkennen en reguleren van emoties.
- Moeite met het verwerken van veel informatie.
- Moeite met geldbeheer.
- Moeite met plannen van huiswerk of het huishouden.

Dit soort problemen kunnen maatschappelijke en sociale gevolgen hebben als:

- Problemen op school, zoals vaak blijven zitten.
- Moeite met het aangaan en onderhouden van sociale contacten en vriendschappen.
- Vaak te laat komen.
- (Middelbare) school niet afmaken.
- Moeite met invullen van (online) formulieren.
- Het niet goed begrijpen van brieven.
- 'Ja' zeggen, maar vervolgens niet doen.

Ook een moeilijke gezins- en woonsituatie, een familielid met een LVB of een extreme mate van vertrouwen/ wantrouwen in de hulpverlener kunnen kenmerken zijn.

Het jonge kind

Let bij het jonge kind vooral op afwijkingen in het gedrag die niet passen bij de normale ontwikkeling van een kind. Denk aan op sociaal-emotioneel niveau jonger gedragen dan leeftijdsgenootjes, bijvoorbeeld door heftig te reageren op 'normale' conflictsituaties, speelgoed afpakken, slaan, bijten of aan de haren van andere kinderen trekken. Dit soort gedragingen zijn voor peuters normaal, maar bij een schoolgaand kind is dit gedrag niet passend.

In de **Handreiking (vroeg)signalering van een licht verstandelijke beperking (LVB) en zwakbegaafdheid** wordt hier dieper op ingegaan.

"Mensen met een LVB gebruiken in gesprekken soms zinnen en woorden die ze ergens anders gehoord hebben, zonder dat ze de daadwerkelijke betekenis weten. Als je vervolgens doorvraagt op de antwoorden die ze geven, komt al snel naar voren dat ze het toch niet helemaal begrijpen."

Wanneer spreken we van een LVB?

Vanuit de theorie zijn drie aspecten belangrijk

1

Een beperking in de cognitieve ontwikkeling

Volgens de Nederlandse praktijkdefinitie heeft iemand met een LVB een IQ tussen de 50 en 85, waarbij er bij een IQ tussen de 70 en 85 ook sprake moet zijn van (ernstige) bijkomende problematiek.

Meer informatie over wat een LVB is, lees je in de publicatie **Jeugdigen en (jong)volwassenen met een licht verstandelijke beperking.**

2

Een beperking in de adaptieve vaardigheden

Ook wel sociaal aanpassingsvermogen genoemd. Hieronder vallen beperkingen in de:
Conceptuele vaardigheden, zoals rekenen, schrijven, lezen en begrip van taal en tijd (hoelang duurt een kwartier of een activiteit),
Sociale vaardigheden, zoals sociale problemen oplossen en communicatieve vaardigheden, en
Praktische vaardigheden, zoals reizen met het openbaar vervoer, omgaan met financiën en papierwerk, persoonlijke verzorging, het klaarmaken van eten en het organiseren van activiteiten.

3

Een LVB is een ontwikkelingsstoornis

Volgens de vijfde editie van de **Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)** ontstaat een licht verstandelijke beperking gedurende de ontwikkelingsperiode.

Let op: langdurige stress en trauma's kunnen ervoor zorgen dat iemand mogelijk tijdelijk op het niveau van een LVB functioneert. Zodra dit wegvalt kan iemand weer als voorheen functioneren. In zo een geval kan je als professional bijvoorbeeld **stress-sensitief** of **traumasensitief** werken.

Aansluiten bij een LVB..., (hoe) doe jij dat?

Heb je als professional iemand met een (vermoedelijke) LVB tegenover je, dan is het belangrijk om je communicatie en bejegening aan te passen. Maar hoe doe je dat? We geven wat voorbeelden.

Wat betreft communicatie sluit je aan door:

- Rustig te praten, makkelijke woorden en korte zinnen te gebruiken. Ook in berichten, brieven en e-mails.
- Sarcasme, beeldspraak en afkortingen te vermijden.
- Vast te houden aan eerder gebruikte woorden. Dus als je altijd het woord gevoelens gebruikt niet ineens over 'emoties' spreken.
- Als dit aansluit bij de persoon, gebruik te maken van visuele ondersteuning, zoals iets uittekenen.

Qua houding is het bijvoorbeeld van essentieel belang dat je:

- Doet wat je zegt en zegt wat je doet. Zodat je betrouwbaar en voorspelbaar bent.
- Ruimte geeft voor emoties en begrip toont.
- In het hier en nu blijft, niet te snel gaat en niet te ver vooruitkijkt.
- Zoveel mogelijk de regie bij de ander laat, maar zonder te overvragen.

In je contact is het belangrijk om:

- Structuur te bieden. Zoals altijd eenzelfde opbouw hebben, bijvoorbeeld: eerst vragen hoe het gaat, terugblikken op vorige keer, dan nieuwe vaardigheid oefenen.
- Veel te herhalen, omdat het werkgeheugen van iemand met een LVB vaak beperkt is.
- Concreet te zijn. Gebruik bijvoorbeeld herkenbare voorbeelden uit iemands dagelijks leven.
- Uit te gaan van de talenten en krachten. Benoem ook wat iemand goed kan.

!

Al bij een eerste vermoeden van een LVB is het belangrijk om je communicatie en handelen aan te passen. Stem dit af op de behoeften van de persoon.

?

Communiceert jouw organisatie begrijpelijk voor iemand met een LVB? Op de website **Taal voor allemaal** vind je tips voor het aanpassen van schriftelijke communicatie en visuele ondersteuning.

"Professionals focussen soms zo op de jeugdige dat ze niet bedenken dat ouders ook een LVB kunnen hebben. Soms zijn de ouders uit bijvoorbeeld schaamte niet helemaal eerlijk naar de professional. Hierdoor kan de professional boos of geïrriteerd reageren. Het is dus van belang om je hier bewust van te zijn en na te gaan of er wellicht meer speelt."

*Zie ook de kennistool **In gesprek met ouders** met gesprekstips voor als een kind mogelijk op LVB-niveau functioneert.*

Meer handvatten voor effectief contact met iemand met een (mogelijke) LVB staan in de tool **Aansluiten bij een LVB..., (hoe) doe jij dat?**.

Screeningsinstrumenten

Toets het 'niet-pluis'-gevoel

Als professional kan je een belangrijke rol spelen bij (vroeg)signalering van het functioneren op LVB-niveau. Heb je als professional een vermoeden dat iemand een LVB heeft? Dan kun je gebruikmaken van een screeningsinstrument. Dit is geen diagnostisch instrument om de LVB daadwerkelijk vast te stellen. Wel kan een screeningsinstrument je vermoeden van een (mogelijke) LVB bevestigen of ontkrachten.

Hieronder staan drie screeningsinstrumenten weergegeven die alle professionals mogen afnemen in combinatie met het lezen van de bijbehorende handleidingen.

Screeningsinstrument	Waarvoor?	Doelgroep	Door wie afname?	Duur en afname
Schaal Adaptief Functioneren (SAF) (kosteloos) Meer informatie over de SAF vind je in de handreiking LVB? Daar kun je wat mee!	Signalering of leerling mogelijk op LVB-niveau functioneert	Leerlingen vanaf groep 5 (circa 8 jaar) t/m groep 8 (circa 12 jaar)	Leerkracht of intern begeleider (IB'er) in (regulier) basisonderwijs die leerling goed kent	5 - 10 minuten (15 vragen) Papieren afname De vragen worden door de leerkracht/IB'er ingevuld over de leerling
Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking (SCIL) (betaald) Een trainingsvideo voor de afname van de SCIL is hier te vinden	Snelle screening op mogelijke LVB	Versie 14 t/m 17 jaar Versie 18+	Professionals binnen de algemene en forensische psychiatrie, de dak- en thuislozenzorg, het voorgezet onderwijs (o.a. praktijkonderwijs en vmbo), in wijkteams, bij MEE (cliëntondersteuning) en bij justitie, de politie en de reclassering	10 - 15 minuten (14 vragen) Papieren of digitale afname De vragen uit de SCIL worden aan de desbetreffende persoon (waarbij een vermoeden is van LVB) gesteld en de antwoorden worden ingevuld door de testafnemer
Screener voor adaptief functioneren en licht verstandelijke beperking (SCAF (betaald) Kan ook gecombineerd worden met de SCIL voor een bredere inschatting van het functioneren op meerdere domeinen	Screening van adaptieve vaardigheden	16+	Professionals die werken in penitentiaire inrichtingen, de GGZ, gehandicaptenzorg, het onderwijs, bij de politie en bij de reclassering	10 - 15 minuten (12 vragen) Interviewvorm tussen professional en persoon waarbij een vermoeden is van LVB

Hoe bespreek je dat je een screeningsinstrument in wilt zetten bij de cliënt of leerling? Laat in ieder geval de term 'licht verstandelijke beperking' achterwege. Je zou bijvoorbeeld kunnen zeggen:

"Sommige vakken op school gaan wat lastiger, zoals wiskunde. In sport ben je heel goed. Om te begrijpen wat je goed kan en waarbij je hulp kunt gebruiken, zou ik graag wat vragen willen stellen. Vind je dat goed?"

"Ik merk dat jij het plannen van je financiën lastig vindt. Om jou beter te kunnen helpen, lijkt het me goed om samen uit te gaan zoeken hoe dit komt."

Op de website van het Landelijk Kenniscentrum LVB staat meer uitleg over de verschillende screeningsinstrumenten.

Diagnostiek
LVB of toch niet?

Als het screeningsinstrument je vermoeden bevestigt, kan je jouw houding en communicatie alvast aanpassen. In sommige gevallen is het ook belangrijk om gericht diagnostisch onderzoek te laten doen.

Het kan namelijk van belang zijn om te achterhalen of er daadwerkelijk sprake is van een LVB of dat de specifieke beperkingen door iets anders te verklaren zijn. Omdat dit dan ook een andere aanpak vraagt. Tevens kan het voor hulpverlening of behandeling vereist zijn dat iemand de diagnose 'LVB' heeft. Het is echter niet altijd verplicht of nodig dat er diagnostisch onderzoek is gedaan.

Diagnostisch instrument	Soort test	Doelgroep
Wechsler Intelligence Scale for Children V-Nederlandstalige bewerking (WISC-V NL) (betaald)	IQ-test	6 t/m 16 jaar
Wechsler Adult Intelligence Scale IV (WAIS-IV NL) (betaald)	IQ-test	16 t/m 84 jaar
ADAPT (betaald)	Test voor adaptieve vaardigheden	16+
ABAS-3 (betaald)	Test voor adaptief gedrag	0 t/m 80 jaar

Hiernaast staan een aantal diagnostische testen die in **diagnostiek geschoolde** (ortho)pedagogen, gedragswetenschappers en psychologen bij iemand mogen afnemen om een LVB vast te stellen.

Daarnaast worden de **Zelfredzaamheidmatrix (ZRM)** en de **Krachtenwijzer** vaak ingezet bij mensen met een LVB. Dit zijn geen diagnostische instrumenten, maar deze vragenlijsten kunnen gebruikt worden om een beeld te krijgen over de zelfredzaamheid van iemand en welke ondersteuning nodig is.

Er zijn verschillende organisaties die ondersteuning bieden aan mensen met een LVB. Dit loopt uiteen van het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG), de sociale teams van de gemeente, cliëntondersteuning tot specialistische organisaties.

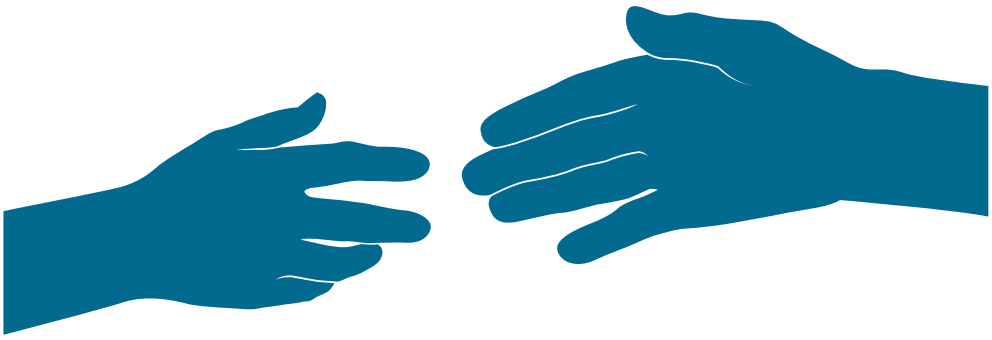
Op de **deelnemerspagina** van het Landelijk Kenniscentrum LVB staan voorbeelden van organisaties die zorg en behandeling bieden aan jeugdigen en (jong)volwassenen met een LVB.

Interventies

Interventies en methodieken die zijn ontwikkeld voor mensen zonder een LVB, zijn voor mensen met een LVB vaak te talig en te moeilijk. De kenmerken van een LVB, zoals behoefte aan herhaling, behoefte aan meer verwerkingstijd, een beperkter taalbegrip en woordenschat, vragen om aanpassing in de interventie.

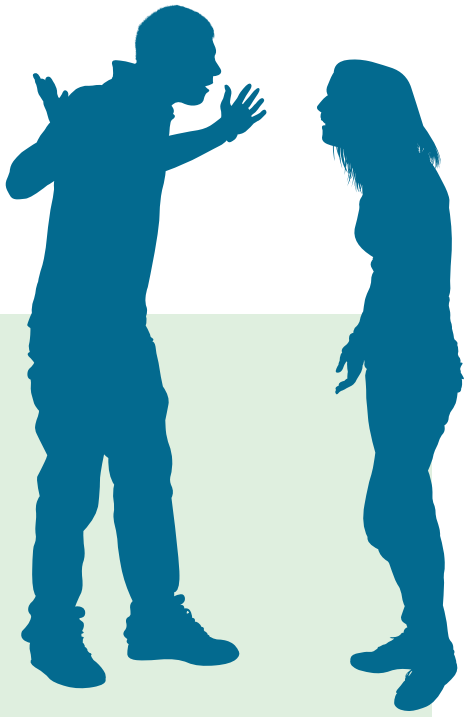
Met het doen van aanpassingen zijn de meeste interventies toepasbaar voor mensen met een LVB. In de **Richtlijn Effectieve Interventies LVB** staan aanbevelingen beschreven voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een LVB. Denk aan het reserveren van meer tijd en vereenvoudigen van taalgebruik. Deze aanbevelingen gelden ook grotendeels voor volwassenen met een LVB.

In de kennistool **Aansluiten bij een LVB..., (hoe) doe jij dat?** staan algemene tips om je interventies beter aan te laten sluiten. Daarnaast zijn er ook verschillende interventies en methodieken die professionals kunnen inzetten als ze werken met iemand met een LVB. Voor een volledig overzicht hiervan kun je de kennistool **Weten wat werkt** raadplegen.

Praktijkvoorbeeld

Casus Dennis

Dennis (34) zit in een traject bij de schuldhulpverlening

Om meer inzicht te krijgen in zijn financiële situatie vraagt de schuldhulpverleenster Dennis om de volgende keer een aantal documenten mee te nemen. Dennis geeft aan dit te gaan doen. Bij de volgende afspraak heeft Dennis niets meegenomen. Op de vraag hoe dit komt, antwoordt Dennis dat hij het niet weet.

De schuldhulpverleenster zegt tegen Dennis dat het lijkt alsof hij helemaal niet uit de schulden wil komen en dat hij er geen moeite voor wil doen. Dennis wordt boos, schreeuwt dat niemand hem wil helpen en loopt weg.

*Uit diagnostisch onderzoek blijkt dat Dennis een LVB heeft. De schuldhulpverleenster beseft nu dat Dennis waarschijnlijk boos werd omdat hij de vragen niet begreep. Zij maakt gebruik van de **Toolbox Bewind**. Tijdens een volgende afspraak vraagt de schuldhulpverleenster aan Dennis of hij vorige keer wel had begrepen wat hij moest doen. Dennis geeft aan dat hij het eigenlijk niet snapte. Hij vond dit moeilijk om te zeggen. De schuldhulpverleenster biedt Dennis aan dat hij thuis hulp kan krijgen van een vrijwilliger bij het verzamelen van de gevraagde documenten. Dennis geeft aan dat dit een opluchting voor hem is en dat hij ook moeite heeft met het openen van de post en het op orde houden van de financiën. De schuldhulpverleenster stuurt Dennis voortaan afspraakherinneringen, gaat na of zij het wel goed heeft uitgelegd (o.a. taalgebruik aanpassen), vraagt of hij in eigen woorden kan vertellen wat de bedoeling is en geeft concrete voorbeelden. Nu de hulpverleenster haar houding en communicatie aangepast heeft, levert Dennis (met hulp van de vrijwilliger) de juiste documenten aan en opent hij op tijd zijn post.*

> *"Soms merk je aan jezelf dat je gefrustreerd raakt. Dit kan ook een signaal zijn. Het is dan goed om na te gaan waar dit gevoel vandaan komt. Mogelijk heb je dus iemand met een LVB tegenover je die jou niet begrijpt."*

Praktijkvoorbeeld

Casus Lisa

Lisa zit in de 3e klas op het VMBO-kader

Lisa is sociaal en heeft veel vriendinnen, volgt qua kleding altijd de nieuwste trends en ziet er verzorgd uit. De docenten beschrijven Lisa echter als een 'luie leerling'.

Ze maakt vaak haar huiswerk niet, komt te laat en lijkt tijdens de lessen afwezig. Met wiskunde, lezen en schrijven komt ze niet goed mee. Als een docent haar iets vraagt, kan ze haar antwoord moeilijk verwoorden. Zou er sprake kunnen zijn van een LVB?

De mentor van Lisa besluit om de SCIL (14-17 jaar) bij Lisa af te nemen. Hij vertelt haar dat hij graag wil begrijpen waardoor Lisa met bepaalde vakken op school moeite heeft. Lisa gaat in de weerstand en vraagt aan haar mentor of hij denkt dat ze dom is, aangezien de andere leerlingen uit de klas geen test hoeven te doen. De mentor legt uit dat er gekeken wordt naar wat ze goed kan en welke dingen minder goed gaan, zodat docenten haar beter kunnen begrijpen en helpen.

*Lisa kalmeert en gaat akkoord met de afname. Ook haar ouders geven toestemming. Het vermoeden dat er bij Lisa mogelijk sprake is van een LVB wordt door de SCIL bevestigd. Nu dit voor de mentor duidelijk is, weet hij dat hij zijn houding en communicatie moet aanpassen. De mentor bespreekt de uitslag van Lisa in het docententeam en verspreidt de tool **Aansluiten bij een LVB..., (hoe) doe jij dat?** en de **Signalenkaart**.*

Meer weten?

Meer van het Landelijk Kenniscentrum LVB
Op de website van het kenniscentrum vind je als professional op verschillende themapagina's meer informatie over LVB & participatie, screenen, onderwijs en risico's. Ook heeft het kenniscentrum verschillende richtlijnen, handreikingen en tools ontwikkeld voor professionals die werken met mensen met een LVB. Deze zijn kosteloos te downloaden en vind je op de website www.kenniscentrumlvb.nl.

Kijk- en luistertips
Om een beter beeld te krijgen van mensen met een LVB zijn er verschillende kijk- en luistertips
Om te luisteren: De podcastserie 'Studio LVB' van Middin.
Om te kijken: De serie 'Net ff anders' van de NPO, de talkshows van LVB doet mee en de video 'Buiten de lijntjes kleuren' van Expertisepunt verstandelijke beperking.

Een LVB ervaren
Verschillende organisaties bieden voor iedereen die werkt met mensen met een LVB de mogelijkheid om te ervaren hoe het is om een LVB te hebben. In deze training maak je op een laagdrempelige manier kennis met de doelgroep.
- LVB Xperience van Humanitas DMH
- LVB Belevingscircuit van MEE
- Online ervaringsoefening van MEE
- VR-ervaring in het gemeentehuis: zo voelt dat voor iemand met een LVB van Reclassering Nederland

Meer tools en tips
Er is nog meer te vinden over mensen met een LVB. Een aantal tools en tips lichten wij hier uit.
- Basisboek LVB voor sociaal werkers
- Online webhulp Steffie
- Kennis-app LVB
- Stichting Lezen en Schrijven
- Omgang met mensen met een LVB en/of GGZ problematiek
- Kennisplein Gehandicaptensector

Deze en meer tools vind je in de

TOOLKIT BLIK OP LVB
LANDELIJK KENNISCENTRUMLVB

Zie jij het, die LVB?

Verdiep je in mensen met een LVB door het volgen van de e-learning **Zie jij het, die LVB?**.
- Vier modules
- Kosteloos te volgen
- SKJ en Registerplein geaccrediteerd